

Політологічний зміст поняття «демократія»

Постановка проблеми. Актуальною в наш час є проблема сутності демократії, критеріїв демократичності та шляхів подальшої демократизації суспільних, у першу чергу – політичних, відносин.

Мета. Розкрити політологічний зміст поняття демократії, а сконцентровано увагу на вирішенні таких дослідницьких питань: - з'ясувати зміст поняття «демократія»;- визначити основні принципи демократії;- розкрити конституційні підстави демократії;-визначити плюси і мінуси форми демократії;- підходи до визначення демократії.

Виклад матеріалу. Поняття демократії в сучасній політології використовується в декількох значеннях. Демократія стала основоположною рисою сучасної цивілізації, одним із проявів глобалізації цивілізаційних надбань. Сьогодні немає жодного значного політичного руху, який би не прагнув до здійснення демократії, не використовував цей термін у своїх, часто далеких від справжньої демократії цілей. У сучасній політичній мові термін «демократія» — один із найпоширеніших і багатозначних. Насамперед термін «демократія» вживається для визначення типу держави й політичної системи загалом, як «тоталітаризм», «авторитаризм» тощо.

Демократія в політологічному змісті поняття — форма політичної організації суспільства, що ґрунтуються на визнанні народу як джерела влади, на його праві брати участь у здійсненні державних справ, і наділяє громадян достатньо широким колом прав і свобод. По-перше, його використовують для позначення форми державного правління, що визнає народ як джерело державної влади. В основі демократичної форми правління лежать такі принципи конституційного устрою, як народовладдя, невідчужуваність прав людини, політичний плюралізм, свобода і рівність громадян. По-друге, воно використовується для позначення такої форми організації влади в будь-яких організаціях, яка припускає рівноправність усіх її членів і прийняття рішень за більшістю голосів. У цьому сенсі демократія може існувати в будь-яких організаціях, здатних забезпечити таку рівноправність. У результаті з'являються такі феномени, як партійна, профспілкова, виробнича, інші різновиди так званої суспільно-політичної демократії. По-третє, поняття демократії використовується для позначення заснованого на визначеній системі цінностей соціального ідеалу і відповідного йому політичного світогляду. Демократія як політичний світогляд являє собою напрям думок, не сумісний з догматизмом, схематизмом, нетерпимістю. Як політичний світогляд вона заперечує авторитаризм, тоталітаризм, усякого роду репресивний суспільний порядок. В основі демократії як політичного світогляду лежить демократія як політичний ідеал. По-четверте, поняття демократії може використовуватися для позначення соціально-політичного руху за народовладдя, спрямованого на здійснення демократичних цілей та ідеалів.

Зміст поняття “демократія” завжди мав конкретно-історичний характер, тому його визначення залишається проблемою для теоретиків і практичних політиків. Демократія як політична реальність практично ніколи не була владою всього народу, оскільки це означало б суспільне самоврядування, тобто недержавну форму правління. Споконвіку, з моменту появи, поняття “демократія” ототожнюється з державою і в оптимальному варіанті є владою більшості над меншістю. Однак, як свідчить практика, найчастіше демократія виступає як форма правління організованої меншості. Так, у праці американського політолога М. Паренті “Демократія для небагатьох” сучасна демократія США постає як формально-юридична згода пасивної нетворчої більшості на фактичне правління активної творчої меншості, яка володіє фінансово-економічними, організаційно-технічними та інформаційними ресурсами. Зазначимо, що демократія — це не тільки вільні вибори та верховенство народу, не тільки плюралізм політичних інтересів, а й жорстка система державної субординації з чітким розподілом повноважень, яких дотримуються не лише завдяки декретам і постановам, а й через силові структури вищих органів, обраних і підтримуваних народом. На цих засадничих

принципах будуються усі демократичні держави.

Враховуючи зв'язок визначень демократії, можна виділити її основні принципи:

1.Юридичне визначення та інституційне вираження верховної влади народу (народний суверенітет); саме народ, а не монарх, аристократія, бюрократія чи духовенство є офіційним джерелом влади. 2.Періодична виборність органів влади на певний, обмежений термін з обов'язковою ротацією керівних кадрів. 3.Рівність прав громадян в управлінні державою (рівність виборчих прав громадян, свобода утворення об'єднань громадян для вираження своїх інтересів, право на інформацію і участь у конкурентній боротьбі за зайняття посад у державі).4.Прийняття рішень, виходячи з принципу більшості та підпорядкування меншості при їх виконанні. 5.Розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову. 6.Розмежування компетенції центральних і місцевих органів влади. 7.Гарантія прав і свобод особистості. 8.Гарантія прав опозиції.

9.Спосіб організації соціальних взаємодій, який, на противагу авторитарності, характеризується рівністю сторін.

Демократичний характер політичної системи визначається тим чи іншим основоположним документом, насамперед у формі конституції, яка фіксує громадянські свободи і права людини, плюралізм, договірну систему і принцип представництва. Важливе значення для розвитку демократії мало формування і утвердження ідеї про необхідність обмежень політичної влади для того, щоб уряд реалізував свої основні функції забезпечення загального блага.

Принцип конституційного правління, який пройшов складний і тривалий шлях формування та еволюції, став у деякому роді матеріальним втіленням ідеї обмеження уряду в рамках народної згоди. Демократична конституція виконує три основоположні функції: 1) вираз згоди народу, в силу якого встановлюється сама держава; 2) фіксація певної форми правління; 3) надання і одночасно обмеження владних повноважень уряду. Конституція фіксує фундаментальні принципи політичного устрою, а не постійно мінливі закони. Цим принципам підкоряються всі закони держави і дії уряду, які повинні узгоджуватися з конституційними нормами. У цьому сенсі конституцію можна розглядати як своєрідну вузду на політичну владу, покликану не допустити необмеженого панування останньої над суспільством і людьми. У цьому контексті конституція доповнює існуючі в суспільстві противаги влади, такі як загальноприйняті морально-етнічні правила і норми системи цінностей, проміжні інститути (сім'я, громада, церква, зацікавлені групи та ін.). Інакше кажучи, обмеження складають наріжний камінь конституціоналізму, і тому та чи інакше система обмежень займає центральне місце в будь-якій конституції, яка заслуговує цієї назви. Затвердження тих чи інших специфічних шляхів і засобів реалізації урядових дій уже за самим своїм фактом забороняє інші шляхи і засоби. Але конституції, як правило, йдуть далі і обмежують владу, встановлюючи межі прерогатив уряду і фіксовані процедури, за якими воно діє.

Учені сперечаються про плюси і мінуси кожної форми демократії. Опоненти прямої демократії приводять аргументи її неефективності, вказуючи: 1)на складність прийняття погоджених рішень; 2)на недостатню компетенцію і на емоційну неврівноваженість народу; 3)на високий ступінь маніпулювання суспільною думкою з боку професійних політиків, що дозволяє перемогти на виборах не мудрим лідерам, а демагогам; 4)на

значне поширення різних думок, що заважає виробленню рішень. Крім того, проведення референдумів складне і дорого коштує. Важливою проблемою є низький рівень громадської активності, що виражається в ухиленні виборців від голосування.

Поняття демократії як народовладдя є нормативним, оскільки передбачає побудову категорії демократії, виходячи з людських ідеалів, цінностей та побажань. Демократія при такому підході характеризується як ідеал, що будується на таких основоположних цінностях, як свобода, рівність, повага до людської гідності, солідарність тощо. Такий підхід до визначення демократії недостатній. Абсолютизуючи його, люди відриваються від дійсності. Адже реальна демократія ніде і ніколи ще не була справжньою владою народу. Будучи перш за все формою організації

державної влади, демократія в цій якості постає практично в усіх країнах частковою і фрагментарною. Далеко не всі види основоположної державної влади, які, будучи зосередженими в руках окремих посадових осіб, перетворюють цих осіб на панів, а класи таких панів – на пануючі в суспільстві класи, знаходяться в руках демократичних органів, і тому демократичні органи виявляються недостатньо сильними, щоб визначати характер державної влади на сучасному етапі розвитку людства. Такий стан суспільства говорить про те, що перехід до демократії повинен бути поступовим, а визначення демократії повинні відображати реальний стан співвідношення демократизму і авторитаризму в реальній системі державної влади. Враховуючи великі розходження нормативного та емпіричного підходів до демократії, видатний американський учений Роберт Даль та його однодумці запропонували ввести для позначення систем влади в сучасних державах замість поняття "демократія" поняття "поліархія". Поліархія, за Р. Далем, є правління меншості, що обирається народом на конкурентних виборах. Вона поширюється також на античні поліси, середньовічні республіки, сучасні конституційні держави із загальним виборчим правом та суперництвом політичних партій за державну владу. Що ж стосується демократії, то вона, стверджують ці вчені, є ідеалом, який передбачає рівну участь усіх громадян в управлінні державою і суспільством, і поки що не існує. Однак з такою точкою зору важко погодитись. Щоб створити справді розумну демократичну систему державної влади, потрібна велика наукова робота багатьох учених. Стихійний розвиток демократії незмінно призводить до помилок і лише компрометує чергову модель демократії в очах суспільства, віддаляючи той час, коли елементи демократизму стануть нарешті переважати елементи авторитаризму і система демократії почне відігравати в суспільстві належну їй провідну роль.

Висновки. Отож, формування ключової сутності демократії була закладена в результаті зміни середньовічного феодального суспільства новою капіталістичною системою суспільних відносин, виникнення ідей народного суверенітету, народного представництва, громадянського суспільства, поділу влади на три самостійні гілки влади - законодавчу, виконавчу і судову та ін. Основоположне значення для формування та утвердження демократії виникла в Новий час ідея про природжених невідчужуваних правах кожної людини на життя, свободу і приватну власність. Істотний внесок у розробку цих ідей внесли Т. Гоббс, Дж. Локк, А. Фергюсон, Ш.-Л. Монтеск'є, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель та ін. Саме власному ціннісному змісту демократія завдячує своєю популярністю в сучасному світі. Сила такого уявлення про демократію полягає в привабливості тих цінностей, які містяться в ньому, здатності захопити багатьох людей практичними діями, спрямованими на здійснення демократичного ідеалу.

Список використаних джерел:

1. *Основи політології: Навчальний посібник*//2005Щедрова Г.П., Барановський Ф.В., Новакова О.В., Пашина Н.П. –с.54
2. *Основи сучасної політології: Підручник для студентів ВУЗів*//2009Цюрупа М.В, Ясинська В.С. –с.23
3. *Основы политологии: теоретико-методологические проблемы*//1993Зеркин Д.П. – с.126
4. *Політологія (теорія та історія політичної науки): Навчальний посібник*// Шляхтун П.П. 2005 –с.87
5. <http://politics.ellib.org.ua/pages-3355.html>;
6. <http://subject.com.ua/political/rudich/36.html>;
7. http://stud.com.ua/16275/politologiya/demokratiya_printsipi_ustanovki_tsinnosti;
8. http://www.big-lib.com/book/74_Politologiya/7368_1Sytnist_demokratii;
9. <https://studfiles.net/preview/5777497/page:85/>;
10. Гончарук-Чолач, Т. *Сучасні парадигми державного управління: теоретико-філософське осмислення / Тетяна Гончарук-Чолач // Психологія і суспільство. – 2010. – № 4. – С. 72-81.*

11. Гурик, М. І. Українська політична еліта: історичний огляд і перспективи розвитку // Інтелігенція і влада. – Одеса : Астропринт, 2006. – С. 67-73.
12. Гончарук, Т. В. Філософські проблеми державного управління [Текст] : навч. посіб. / Т. В. Гончарук, М. І. Гурик, М. Л. Шумка ; відп. за вип. Т. В. Гончарук. – Тернопіль : Економічна думка, 2015. – 216 с.